

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Булатова О.В., Захарова О.В.,
Карпенко О.І., Федоров Е.В.

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА КРАЇН
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЇ:
ВИКЛИКИ, ЗАГРОЗИ, РИЗИКИ**

Київ, 2024

УДК 338.23

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Маріупольського державного університету
Міністерства освіти і науки України
(протокол № 13 від 20.06.2024 р.)*

Рецензенти:

Борзенко О.О., доктор економічних наук, професор, завідувач сектору міжнародних фінансових досліджень ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

Ліщинський І.О. доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародної економіки Навчально-наукового інституту міжнародних відносин ім. Б.Д. Гаврилишина

Резнікова Н.В. доктор економічних наук, професор, професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Навчально-наукового інституту міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка

Булатова О.В., Захарова О.В., Карпенко О.І., Федоров Е.В.
Економічна безпека країн в умовах сучасних глобальних трансформацій: виклики, загрози, ризики/за загальною редакцією д.е.н., проф. О.В. Булатової. . – Місто: Київ: МДУ, 2024. – 290 с.
(наукове видання)

ISBN

У монографії досліджуються сучасні процеси безпекового розвитку країн. Висвітлено ієрархію рівнів економічної безпеки в контексті сучасної просторової структури світового господарства, визначено особливості формування регіональних комплексів безпеки. Досліджено сучасні науково-методичні засади дослідження вимірювання рівня безпеки та моніторингу її стану. Проаналізовано динамічні зміни глобальних трансформацій, визначено їх вплив на безпековий розвиток національних економік. Надано оцінку безпекового розвитку України в структурі європейського регіонального безпекового комплексу.

Для науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти, усіх, хто цікавиться проблемами сучасної міжнародної економічного розвитку.

© **Булатова О.В., Захарова О.В.,
Карпенко О.І., Федоров Е.В.**
2024
© МДУ, 2024

При тому даний недолік можна скоректувати, якщо застосовувати не сталий період ретроспекції (незмінний для всього періоду аналізу), а змінний (наприклад, для кожного наступного періоду часу зміщувати його на кожен наступний рівень).

- відсутність певних даних або неможливість спрогнозувати включені індикатори ризику внаслідок високого ступеня нестабільності зовнішнього середовища ускладнюють процедуру оцінювання за алгоритмом і вимагають додаткових уточнень, врахувань тощо.

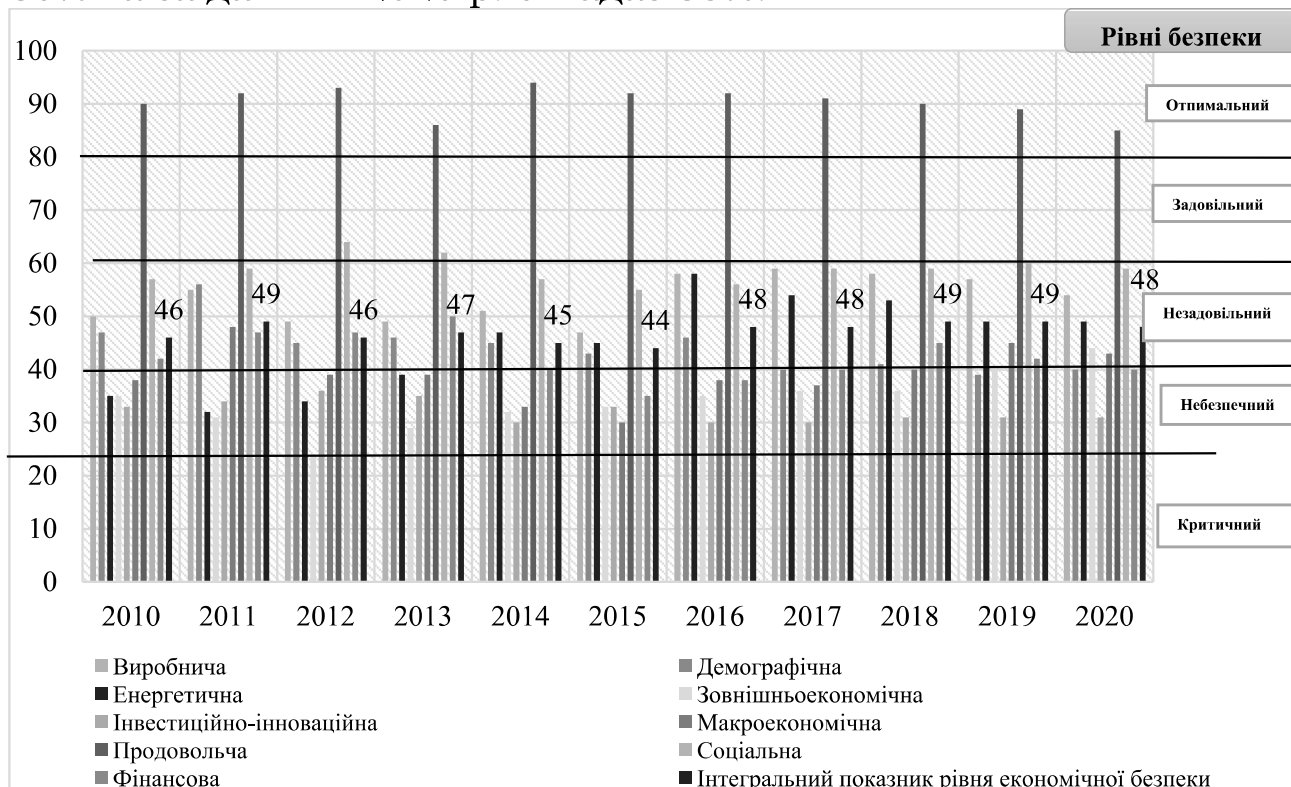
Практичне застосування розробленого інструментарію дозволить провести оцінювання ризиків безпекового розвитку України на основі системного вивчення впливу індикаторів-вимірників ризику та виокремити рівень інтегрального ризику. Моніторинг ризиків на основі запропонованого алгоритму дозволить визначати та корегувати заходи щодо адаптації або мінімізації впливу задля забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку. Методика дозволяє також застосовувати прогнозування рівня ризику та розробки відповідних сценаріїв прояву ризиків, що дозволить визначати напрями посилення стійкості економічного розвитку країни на майбутню перспективу.

3.2. Інтегральна оцінка економічного ризику безпеки розвитку України

Відповідно до Стратегії економічної безпеки України на період до 2025р. [134] протягом останніх 10 років (2010-2019 рр.) умови розвитку країни не забезпечували здатність відстоювати власні національні економічні інтереси, зокрема інтегральний рівень економічної безпеки в середньому варіювався в межах 44-49%, що відповідно до затверджених Міністерством економіки України Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [124] оцінюється як незадовільній.

Відповідно до розрахунків Міністерства економіки України [124] на рис. 3.4 наведена динаміка інтегрального індексу безпеки та в розрізі окремих субскладових (компонентів) безпеки. Зазначені індекси безпеки є адаптованими до національних особливостей безпекового середовища України та враховують загрози та ризики внутрішнього та зовнішнього характеру, специфічні для умов безпекового розвитку саме України.

Інтегральний рівень безпеки за весь період часу знаходиться на незадовільному рівні. У небезпечній зоні перебуває інноваційно-інвестиційна безпека, що має найнижчі оцінки (31% у 2020 р.). фінансова та демографічна безпеки (40% у 2020 р.). На незадовільному рівні також такі компоненти, як макроекономічна безпека (43% у 2020 р.), енергетична (49%), зовнішньоекономічна (44%), виробнича (54%), соціальна (56%). Тільки продовольча безпека серед решти компонентів характеризується оптимальним рівнем, що вище 80% та за даними 2020 р. складає 85%.

Рис. 3.4. Динаміка рівня економічної безпеки України в цілому та в розрізі складових за період 2010-2020 рр.

Примітка: побудовано автором за [124]

Як показав проведений аналіз динаміки індексів безпеки, результати якого систематизовано в таблиці 3.6, ситуація є практично незмінною протягом аналізованого періоду часу, що й зазначається в Стратегії, що збереження на низькому рівні всіх складових економічної безпеки обумовлює збереження високих ризиків прояву масштабних дестабілізційних явищ в економічному розвитку у довгостроковій перспективі.

За аналізований період інтегральний показник рівня економічної безпеки збільшився лише на 2 в.п., в середньому зростаючи на 0,43% щорічно з максимальним значенням показника у 2019 р. (49%, що на 4% менше мінімального

значення у 2015 р. 44%), однак при цьому стан безпеки зберігається на незадовільному рівні.

Таблиця 3.6

Аналіз зміни показників рівня безпеки України за період 2010-2020 рр.

Складова безпеки	Мінімальне значення (рік)	Максимальне значення (рік)	Середнє значення	Абсолютна зміна (2010-2020 рр.)	Середній приріст, п.п.	Середній темп приросту, %
Виробнича	47 (2015)	59 (2017)	53	4	0,4	0,77
Демографічна	39 (2019)	56 (2011)	44	-7	-0,7	-1,60
Енергетична	32 (2011)	58 (2016)	45	14	1,4	3,42
Зовнішньоекономічна	24 (2012)	44 (2020)	34	9	0,9	2,31
Інвестиційно-інноваційна	30 (2017)	36 (2012)	32	-2	-0,2	-0,62
Макроекономічна	30 (2015)	48 (2011)	39	5	0,5	1,24
Продовольча	85 (2020)	94 (2014)	90	-5	-0,5	-0,57
Соціальна	55 (2015)	64 (2012)	59	2	0,2	0,35
Фінансова	35 (2015)	50 (2012)	42	-2	-0,2	-0,49
Інтегральний показник рівня економічної безпеки	44 (2015)	49 (2019)	47	2	0,2	0,43

Примітка: розраховано автором

Серед субскладових, значення яких покращились, слід зазначити: енергетичну безпеку, рівень якої за період 2010-2020 рр. збільшився на 14 в.п., зростаючи в середньому щорічно на 3,24%; зовнішньоекономічну безпеку, рівень якої зріс на 9 в.п., з середньорічною зміною у 2,31%; макроекономічну безпеку, оцінка рівня якої покращилася на 5 в.п. з щорічним середнім зростанням у 1,24% та соціальну безпеку, що змінилася несуттєво лише на 2 в.п. До компонентів безпеки, рівень яких навпаки зменшився, належать демографічна безпека, оцінка стану якої погіршилася на 7 в.п., щорічно в середньому зменшуючись на 1,6%; продовольча безпека, рівень якої зменшився за період на 5 в.п. та інноваційно-інвестиційна та фінансові складові безпеки, рівень яких погіршився на 2 в.п. Найбільша різниця в максимальній та мінімальній оцінках рівня характерна для таких складових, як енергетична безпека (26 в.п.), зовнішньоекономічна (20 в.п.), макроекономічна (18 в.п.) та демографічна (17 в.п.).

Найнижчим середнім за аналізований період рівнем безпеки характеризується саме інноваційно-інвестиційна

компонента (32 в.п.), що є свідченням низької інвестиційної привабливості та невисокого рівня інноваційної орієнтованості процесів інвестування. При цьому основними викликами та загрозами виступають відсутність сприятливих умов для залучення інвестицій та реінвестування; неефективна структура інвестування та недосконала інвестиційна політика держави; незадовільний стан інноваційної та науково-дослідної інфраструктури, невисокий рівень інвестування наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності тощо.

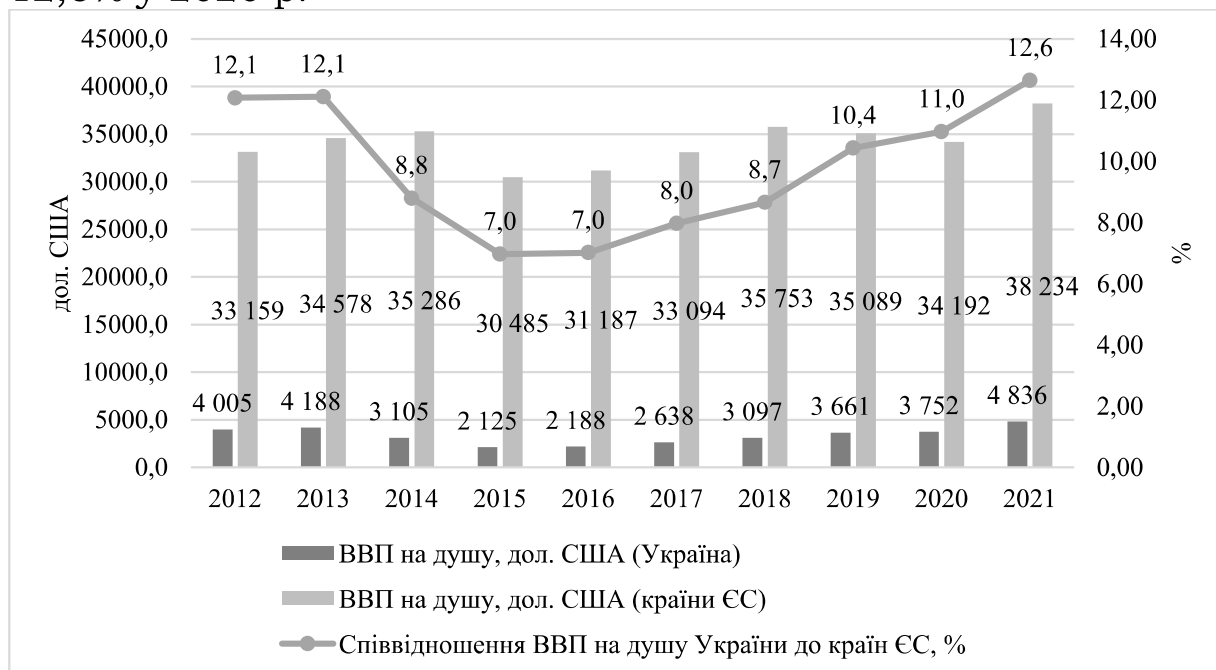
Також найбільш низький середній рівень безпеки є за зовнішньоекономічною складовою (34 в.п.), що зумовлено низькою конкурентоспроможністю вітчизняного виробництва, значною часткою сировинного експорту, несприятливою кон'юнктурою на світових ринках основної експортної продукції, змінами в географічній структурі поставок тощо. Основні виклики та загрози при цьому пов'язані з недостатніми темпами диверсифікації торговельних потоків України для забезпечення її міцних конкурентних позицій на світовому ринку; збереженням достатньої питомої ваги російської федерації в торгівлі, втратами, що викликані веденням військових дій на території України; неефективною структурою торговельних потоків з сировинною орієнтацією в експорті та високотехнологічною структурою імпорту; із превалюванням в експорті сировини, а в імпорті - високотехнологічної продукції; збереженням високої кількості протекціоністських заходів щодо українських товарів та обмеженість доступу товарів та послуг на ринок ЄС тощо.

У цілому, основні вразливості української економіки, що напряду витікають з ризиків стійкості та безпеки розвитку та унеможливають підвищення рівня безпеки такі: дисбаланси фінансової системи та макроекономічні диспропорції, дефіцит фінансових ресурсів, втрати державного бюджету, низька конкурентоспроможність національної економіки, недостатня захищеність національної економіки, недостатність і ресурсна орієнтованість інвестицій, втрата науково-технічного потенціалу, депопуляція, низький рівень добробуту населення, несприятливі умови для підтримки здорового способу життя, зниження культурного рівня й погіршення емоційного стану населення, системні вади у сфері охорони навколишнього природного середовища, недостатній контроль з боку держави за дотриманням біобезпеки, системні вади у сфері енергетичної безпеки, непослідовність і незавершеність реформ, низька

ефективність органів державної влади, корупція тощо [132,147].

На основі запропонованого в п.3.1 методичного інструментарію проведемо оцінку ризиків безпекового розвитку України. В таблиці А.1 додатку А представлені індикатори оцінки економічного ризику в динаміці за період 2012-2021 рр.

Україна у світовій економіці залишається країною з низьким рівнем соціально-економічного розвитку, так у 2021 р. ВВП на душу становить 4835,6 дол. США за даними Світового банку, що на 20,7% більше порівняно з 2012 р., починаючи з 2015р. показник характеризується зростаючою динамікою (збільшився в 2,28 р.). При цьому порівняно з середнім рівнем ВВП на душу країн ЄС, що складає 38234 дол. США на душу, залишається у майже 8 разів меншим. Як показав розрахунок рівня співвідношення, рівень соціально-економічного розвитку України залишається на відмітці 12% від середнього по країнах ЄС, при чому порівняно з 2012 р. ситуація майже не змінилася, позитивним моментом є зменшення розриву з 7% у 2015 р. до 12,6% у 2020 р.

Рис. 3.5. Динаміка показника ВВП на душу України та країн ЄС

Примітка: побудовано автором за даними [190]

З урахуванням того, що українська економіка зростає в середньому на 2-3 % на рік, тоді як зростання світової економіки становить 3,7-3,9 %, а країн, що розвиваються, - у середньому 4,8-5,0%, окремих країн - 8-10 % [473], для країни є

ризик збереження постійного відставання від рівня розвитку європейських країн та світу в цілому.

Щодо динаміки рівня інфляції, то порівняно з рівнем 2015 р. у 48,7% протягом 2016-2021 рр. інфляція зберігається на помірному рівні у діапазоні 2,7% (2020р.) – 14,4% (2017 р.). Це пов'язано із впровадженням режиму інфляційного таргетування Національним банком України [41], що дозволяє знизити її рівень та ступінь волатильності, як це також успішно застосовується в 41 країні світу. Однак, якщо порівнювати з рівнем інфляції в країнах ЄС (складає 2,55%), то в Україні показник є в 4 рази вищим.

Рівень безробіття за даними МОП у 2020 р. складає 8,88% (в середньому за період 2012-2021 рр. 8,7%, максимальний рівень 9,5% у 2017 р.), що є близьким до середнього рівня країн ЄС (8,83%) та нижчим у окремі періоди часу. Такий рівень за оцінками НБУ близький до природнього (8,5%) буде підтримуватися зростанням економічної активності з одного боку та з іншого боку може зростати у зв'язку з подальшим зростанням рівня витрат бізнесу на оплату праці.

Наступний індикатор – рівень тінізації економіки, що для України, так як і для решти країн світу є одним з основних ризиків стійкості економічного розвитку. Для української економіки високий рівень тіньової економіки зумовлює недоотримання бюджетом податків, викривлення конкурентного механізму, посилення корупційних схем у суспільстві, як наслідок, знецінення довіри до державних інституцій [38].

У міжнародних дослідженнях для вимірювання та порівняння між країнами світу рівня тіньової економіки використовується метод MIMIC (the Multiple Indicators and Multiple Causes method), запропонований Ф. Шнейдером [375].

У таблиці 3.7 наведений порівняльний аналіз рівня тінізації економіки України порівняно з деякими європейськими країнами за методом MIMIC.

Розмір тіньової економіки України оцінюється в 50% її ВВП, при цьому показник зберігається протягом аналізованого періоду на такому високому рівні, у 2021 р. порівняно з 2012 р. показник виріс на 6,5%. Розмір тіньової економіки України майже в 2 рази вищий за середній показник по ЄС, який на відміну від українського має тенденцію до скорочення (за період 2012-2021 рр. скоротився на 9,7%). Слід однак зазначити, що процеси тінізації економіки в країнах ЄС є нерівномірними, зокрема в «старих» країнах-членах ЄС,

зокрема Німеччині, Франції, Австрії, цей показник не перевищує 13%, тоді як в країнах останніх хвиль розширення (Центральна, Східна Європа), зокрема в Польщі, Литві, Латвії, Болгарії рівень тіньової економіки перевищує 20%, найбільшим він є в Болгарії (32,4% у 2021 р.), однак це також майже двічі менше за показник України.

Таблиця 3.7

Рівень тіньової економіки деяких країн ЄС та України

Країна	2012	2014	2016	2017	2019	2020	2021	Зміна за період, %
Україна	47,0	46,7	47,0	47,1	47,2	47,8	50,0	6,5
ЄС (28)	19,3	18,6	17,9	17,3	16,3	17,9	17,4	-9,7
Німеччина	12,5	11,6	10,8	10,4	8,5	10,4	10,0	-19,8
Франція	10,8	10,8	12,6	12,8	12,4	13,6	13,1	21,5
Австрія	7,6	7,8	8,2	7,8	6,1	7,2	6,9	-9,2
Польща	24,4	23,5	23,0	22,2	20,7	22,5	22,0	-9,8
Чехія	16,0	15,3	14,9	14,1	13,1	14,2	13,9	-13,0
Литва	28,5	27,1	24,9	23,8	21,9	23,1	22,9	-19,6
Латвія	26,1	24,7	22,9	21,3	19,8	20,9	20,2	-22,5
Болгарія	31,9	31,0	30,2	29,6	30,1	32,9	32,4	1,6

Примітка: складено автором на основі [340,431]

Ще одним фактором, що є викликом щодо стійкого розвитку та відповідно посилює ризики, є сировинна орієнтація зовнішньоторговельної діяльності та низький технологічний рівень виробництва та експорту, що посилює рівень залежності від імпорту технологій та інновацій (рис. 3.6).

Рис. 3.6. Динаміка питомої ваги сировинного та високотехнологічного експорту України та країн ЄС, %

Примітка: складено автором на основі [37,459]

Як наслідок, наявна незмінна сировинна-індустріальна орієнтації країни, що підсилюється зовнішніми військово-політичними аспектами у відносинах з росією, гальмує зростання рівня економічного розвитку та зменшує доходи суб'єктів економічної діяльності.

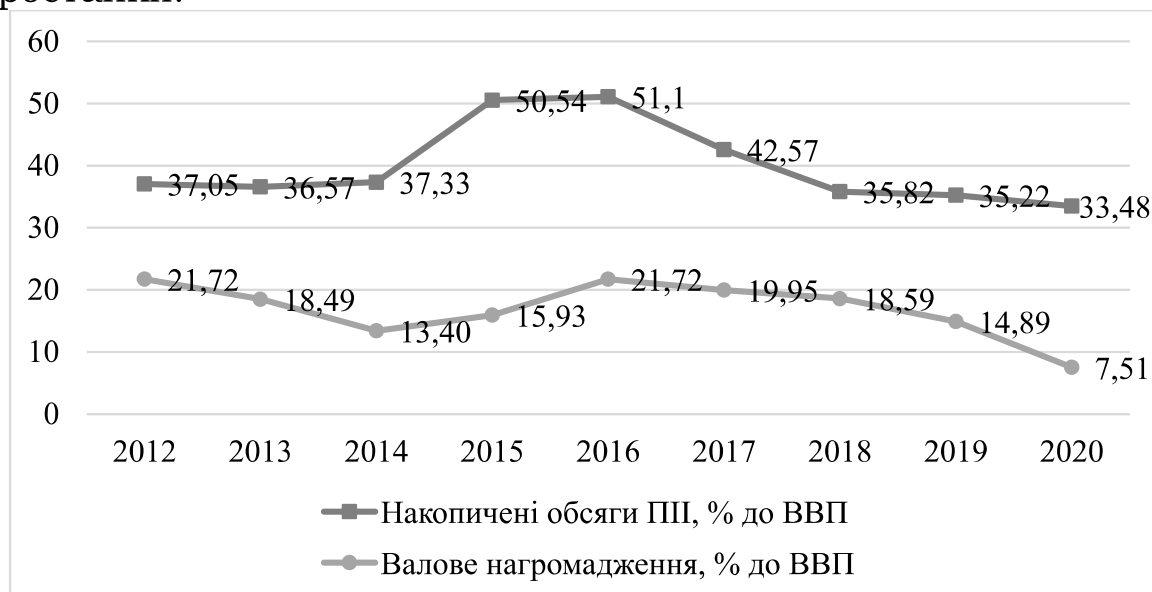
60% українського експорту – це сировинна, порівняно з показником по країнах ЄС, що складає 25,4% (2021 р.) з одного боку, а з іншого, якщо питома вага сировинного експорту в країнах ЄС скорочується, а саме з 28,4% у 2012 р. до 25,4% у 2021 р., то для України навпаки простежується тенденції зростання частки сировинного експорту з 43,4% у 2012 р. до 59,8% у 2021 р. Високотехнологічний експорт України займає лише 2,2% на відміну від 19,4% в країнах ЄС за даними 2021 р. При цьому умови торгівлі для України є несприятливими та мають негативну тенденцію до погіршення. Так, індекси умов торгівлі за період 2012-2020 рр. є меншими за 100% та характеризуються загальною тенденцією до зменшення, так якщо у 2012 р. даний індекс складав 94,85%, то в 2020 р. досяг рівня 88,58%, зменшившись на 6,27%.

Негативним чинником, що посилює ризики, є девальвація курсу національної грошової одиниці (у 2012 р. середньорічний курс гривні до долара США складав 7,99 грн. за дол. США, у 2015 р. – 21,84 грн. за дол. США, у 2021 р. – 26,96 грн. за дол. США), що в свою чергу посилює рівень нестабільності, викликає загрози зменшення реальних доходів, оцінених в національній валюті, доходів домогосподарств та бізнесу, знижує їх купівельну спроможність, а також посилює недовіру та негативні економічні очікування.

Відсутність сприятливих умов для залучення інвестицій обумовлює низькі показники рівня інвестування економіки, як внутрішнього, так і зовнішнього (рис. 3.7).

Починаючи з 2016 р. частка валового нагромадження у ВВП зменшалася на 13,69% з 21,73% у 2016 р. до 7,51% у 2020 р. (який є двічі нижчим за критично небезпечний рівень у 15%). Для порівняння для країн ЄС у 2020 р. ця частка складає 22,08%, що майже втричі більше, та у 2012-2020 рр. коливається в межах 20-23%. Рівень накопичених обсягів прямих іноземних інвестицій зменшився з 51,1% у 2017 р. до 33,48% у 2020 р., тоді як у країнах ЄС в середньому ці обсяги становлять 77,88% ВВП (2020 р.) та мають стійку динаміку до зростання рівня. Такі закономірності посилюють

нестабільність, унеможливають забезпечення засад стійкого зростання.

Рис. 3.7. Динаміка рівня інвестування економіки України

Примітка: складено автором на основі [37]

В цілому для української економіки характерним є низький технологічний рівень виробництва, так частка середньо- та високотехнологічного сектору у виробництві дорівнює 28% (2019 р.), що на 7% менше рівня 2010 р. (34,95%), тоді як для країн ЄС в середньому ця частка складає 41,1% (2019 р.). Низька конкурентоспроможність та невисокий рівень інноваційного розвитку також є викликами стійкості економічного розвитку, так Україна серед країн ЄС займає найнижчі позиції у відповідних міжнародних рейтингах, про що свідчать дані оцінки України у рейтингах глобальної конкурентоспроможності, які представлено у таблиці 3.8.

Таблиця 3.8

Оцінки України в рейтингах глобальної конкурентоспроможності та глобальних інновацій

Показник		2012	2013	2015	2017	2018	2019	2020
Індекс глобальної конкурентоспроможності	бал	54,3	53,1	52,9	53,9	57,0	57,0	...
	місце	73	84	79	81	83	85	...
Індекс глобальних інновацій	бал	36,1	35,7	36,4	37,6	38,5	37,4	36,3
	місце	63	8	5	2	2	47	2

Примітка: складено автором на основі [301,308]

Україна за даними останнього рейтингу глобальної конкурентоспроможності (2019 р.) займає 85-у сходинку, при цьому незважаючи на те, що порівняно з 2014 р. значення індексу конкурентоспроможності зросло на 5%, країна втратила 9 позицій. Навпаки в рейтингу глобальних інновацій позиції України укріплюються, з 60 місця в 2011 р. Україна піднялась на 45 місце у 2020 р., при чому значення самого індексу збільшилося лише на 3,7%. Подальша втрата конкурентних переваг на фоні збереження невисокого рівня глобальної конкурентоспроможності створює додаткові загрози та є перешкодою в забезпеченні стійкого економічного зростання.

Нарешті, останніми індикаторами виміру ризику в системі запропонованих критеріїв оцінки є показники рівня заборгованості країни, що також перебувають на достатньо високому рівні, так станом за 2020 р. рівень зовнішнього боргу складає 81,41% ВВП, що нижче показника 2015 р. 123,85%, однак вище рівня 2012 р. 74,06%. Внутрішній державний борг складає 48,9%, що вище показника 2016 р. у 81%, однак більше рівня 2012 р. 36,6%.

На основі проведено аналізу індикаторів відповідно до запропонованого алгоритму (рис. 3.2) було розраховано ланцюгові та середні показники зростання проаналізованих вище індикаторів економічного ризику та на основі співвідношення коефіцієнтів зростання визначено ступінь відхилення та відповідні цього ступеню оцінки ризику. Результаті узагальнення оцінки ризиків за основними економічними індикаторами представлені в таблиці 3.9.

Як показують отримані результати, найбільші оцінки ризику отримані для індикаторів у 2014 та 2015 рр., що пов'язано з початком військової агресії росії та втратою частини території, виробничого потенціалу, зокрема основних фондів промислових підприємств, доступу до стратегічних корисних копалин та людського капіталу.

У період 2016-2021 рр. зміна індикаторів ризику знаходилась в межах 1 групи ризику (низький, прийнятний вплив на рівень безпеки), так в 2016 р. таких індикаторів було 3, 2017 р. – 5, 2018 р. – 2, 2019 р. – 5, 2020 р. – 7 (при чому зміну одного індикатору, а саме рівня внутрішнього інвестування оцінено в 3 бали – високий рівень ризику, неприйнятний вплив на рівень безпеки), 2021 р. – 2 (однак, слід враховувати, що за більшістю індикаторів відсутні статистичні

дані, за індикатор «рівень інфляції» оцінено 4 балами, як дуже високий рівень ризику).

Таблиця 3.9

Результати розрахунків рівня ризику R_i за економічними індикаторами

Індикатор	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ВВП на душу населення, дол. США	0	2	2	0	0	0	0	0	0
ВВП на душу населення, % до ЄС	1	2	2	0	0	0	0	0	0
Рівень інфляції, %	0	4	4	0	0	0	0	0	4
Рівень безробіття, %	0	2	0	1	0	0	0	1	0
Рівень тінізації, % ВВП	0	0	1	0	0	0	1	1	1
Частка сировинного експорту, %	1	1	1	0	0	0	1	0	0
Частка високотехнологічного експорту, %	1	0	0	0	1	0	1	0	1
Індекс умов торгівлі, %	0	1	1	0	0	0	0	0	...
Курс гривні, грн. за дол. США	0	2	3	1	0	0	0	0	...
Рівень інвестування (зовнішнє), % ВВП	0	0	0	0	1	1	1	1	...
Рівень інвестування (внутрішнє), % ВВП	1	1	0	0	0	0	1	3	...
Рівень технологічності ВВП, %	0	2	0	0	1	0	0	...	...
Рівень інноваційності (GII)	0	1	0	1	1	1	0	1	...
Рівень конкурентоспроможності (GCI)	0	1	0	0	1	0	0	...	...
Рівень боргу (зовнішній), % ВВП	1	1	2	0	0	0	0	1	...
Рівень боргу (внутрішній), % ВВП	1	3	1	0	0	0	0	1	0

*... статистичні дані відсутні

Примітка: розрахунок автора

У результаті агрегування даних відповідно алгоритму розрахований інтегральний рівень економічного ризику, показники якого наведено у таблиці 3.10.

Розрахунок інтегрального рівня економічного ризику

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
IR	6	23	17	3	5	2	5	9	6
IR(%)	9,38	35,94	26,56	4,69	7,81	3,13	7,81	16,07	18,75
Рівень	низький	середній	середній	низький	низький	низький	низький	низький	низький

Примітка: розрахунок автора

Як показують результати розрахунків, окрім 2014 р. та 2015 р., для яких характерним є середній рівень ризику, що здійснює помірний вплив на економічну безпеку країни для інших періодів часу оцінка ризику є на низькому рівні, за якого ступінь впливу на безпеку є прийнятною, тобто країна здатна реагувати та адаптувати розвиток для даного рівня ризику. Однак, при цьому можна чітко прослідкувати періоди посилення небезпек, що відповідно супроводжуються зростанням рівня ризиків, зокрема:

- Період 2014-2015 рр. характеризується найвищим інтегральним рівнем економічного ризику, що логічно пов'язано з початком військової агресії росії проти України, та як наслідок, втратою частини території, промислового потенціалу, зростанням безробіття, вимушеною міграцією населення тощо. Інтегральний рівень економічного ризику у 2014 збільшився в 3,8 рази порівняно рівня попереднього року та ідентифікував середній рівень небезпеки (помірний ступінь впливу на стан безпеки). На 2015 р. інтегральний рівень ризику знизився на 29% порівняно 2014 р., однак залишався на достатньо високому рівні.

- Період 2016-2018 рр. – період відносної стабілізації, інтегральні оцінки ризику свідчать про низький рівень загроз, за яких ступінь впливу на безпеку є прийнятною.

- Період 2019-2021 рр., відмічається суттєвими темпами зростання інтегрального індексу ризику, що зумовлено посиленням загроз стійкості економічного розвитку внаслідок впливу пандемії COVID19. Так, якщо у 2018 р. IR складав 3,13%, то у 2019 р. збільшився в 2,5 рази (7,81%), у 2020 р. ще зріс в 2,1 рази (16,07%), 2021 р - 1,17 рази (18,75%), що сигналізує про посилення загроз та накопичення впливу на погіршення рівня безпеки та стійкості економічного розвитку.

Викликами економічній безпеці в цей період стали впровадження коронавірусних обмежень як інструменту зменшення рівня захворюваності та розповсюдження інфекції, що негативно відобразилось на показниках економічного розвитку, зокрема зниження виробничої активності,

скорочення рівня доходів, падіння інвестиційного попиту, зниження обсягів зовнішньої торгівлі тощо.

3.3. Аналіз соціальних ризиків в системі безпеки розвитку України

Соціальні індикатори є не менш важливими з точки зору формування високого рівня забезпечення економічної безпеки. Згідно розробленого алгоритму проведемо розрахунки було проведено інтегрального виміру соціального ризику.

У таблиці 3.11 представлені індикатори оцінки соціального ризику в динаміці за період 2012-2021 рр.

Таблиця 3.11

Соціальні індикатори вимірювання ризику

Індикатор	2012	2014	2016	2017	2019	2020	2021
Рівень доходу на душу, дол.		1062	1126	1203	1351	1337	1386
ППС	9600	0	0	0	0	0	0
Рівень доходу, % до країн ЄС	27,43	28,61	27,77	28,19	29,27	29,81	28,61
Рівень бідності, частка населення, що витрачає на день не більше 3,2 дол. США в ППС (2011)	0,2	0,1	0,4	0,3	0,2	0,1	...
Децильна диференціація доходів	4,73	4,58	4,93	5,29	5,44	5,07	...
Рівень старіння населення, частка населення у віці 65+ років	15,63	15,63	15,89	16,16	16,70	16,95	17,31
Рівень навантаження (пенсійного) на працездатне населення, %	22,38	22,52	23,15	23,68	24,80	25,27	25,93
Рівень безробіття молоді, %	17,89	23,65	23,13	18,94	15,43	16,84	16,45
Втрати людського капіталу України від трудової міграції, млрд. дол.	340,9	350,4	333,6	350,2	389,7	411,4	434,7

В цілому індикатори виміру соціального ризику ідентифікують низький рівень благополуччя населення, який